

Dei, non propter defectum illius, sed eo quòd non habent rationem *factibilis* aut *possibilis*. — Unde, ut notat D. Thomas, « convenientiùs dicitur quòd ea non possunt fieri, quàm quòd « ea Deus non possit facere. » (1^a, q. 25, a. 3, c).

Item nequit Deus facere quæ aliquem defectum præ se ferunt, v. g. peccatum. Cum enim hæc a potentiâ *deficiente* oriantur, « sic hæc non potest, ait D. Augustinus, ut potiùs, si posset, minoris esset potestatis. » (*De Civ. Dei*, l. V, c. 10).

CAPUT III

DE ATTRIBUTIS DEI RELATIVIS

121. *Attributa relativa dicuntur quæ habent ordinem ad creaturas actu existentes.* — Differunt igitur multiplici ex parte ab attributis absolutis, quæ Deo ab æterno conveniunt, ad Ipsius essentiam spectant quam etiam constituunt, nullamque præ se ferunt relationem ad creaturas, quatenus existentes. — At contrà, attributa relativa de Deo prædicantur in tempore, non sunt Ei essentialia, nec Ei quidquam perfectionis adjiciunt, sed potiùs denotant *externam* exercitationem attributorum quorumdam absolutorum, imprimis potentiæ, sapientiæ, bonitatis, sanctitatis ac justitiæ.

122. *Ista porrò quatuor numero distinguuntur.* Quippe vel referuntur ad *esse* rerum mundanarum, vel ad earum *operationem* : si prius, vel ut earum esse *incipiat*, vel ut *permaneant*; si posterius, vel ut Deus eas *dirigat* ad finem, vel ut eas ad *agendum juvet*. Hinc necessitas *creationis*, *conservationis*, *providentiæ* et *concursum*. — In præsentia tamen de creatione non dicemus, quum de illâ satis in Cosmologiâ disputaverimus.

ARTICULUS I

De divina rerum conservatione.

123. *Ejus notio ac species.* 1° *Conservatio est actus potentiæ Dei quo res creatas in existentia retinet.*

2° *Porrò duplex conservatio distinguitur, altera positiva et directa, altera autem negativa et indirecta.* Prior sibi vult res creatas in existentia non perseverare, nisi ope *realis influxus* Dei a quo in esse *sustentantur*. Posterior autem sibi vult res creatas ex *propria vi* in existentia perseverare, modo eas Deus non destruat.

124. *Jam patet creatas res conservatione saltem negativâ et indirectâ egere; siquidem planum est eas a Creatore suo in hoc saltem sensu pendere, quòd eas annihilare possit.* — Eam paucissimi iique mediocres philosophi sufficere asserunt : ita Bayle et Gallupi. — Sed philosophorum theologorumque communis sententia requirit etiam conservationem directam et positivam.

125. *Assertio : Creaturas omnes Deus conservat conservatione directâ et positivâ.*

PROB. I. ex parte Dei. Triplex quippe fingi potest status Dei adversus creaturas : aut vult eas conservare, aut vult non conservare, aut indifferens supponitur. Atqui duo posteriora dici nequeunt : ergo restat 1um. — Si enim Deus vult creaturas non conservare, in nihilum abeant necesse est. — Sed nec indifferens ad eas asseri potest; alioquin ejus sapientia in discrimen veniret, cum indifferens etiam foret ad illarum finem et bonum; nec ulla ratio est cur, postquam creaturas voluit, ad eas deinde indifferens evadat. — Imò indifferencia ista quamdam pristinae voluntatis retractationem præ se ferre videtur (1).

Confirmatur naturâ conservationis; ut enim argumenta-

(1) « Quomodo posset aliquid permanere, nisi tu voluisses? aut quod a te vocatum non esset, conservaretur? » (*Sap.* xi, 26).

tur D. Thomas : « Oportet quòd idem sit causa rei et conservationis ipsius, nam conservatio rei non est nisi continuatio esse ipsius. Ostensum est autem quòd Deus est causa essendi omnibus rebus; igitur conservat res omnes « in esse. » (Cont. Gent., l. III, c. 65).

Hinc effatum obtinuit, conservationem esse creationem continuatam. Hoc porro sibi vult res creatas in esse conservari continuatione actionis quâ conditæ fuerunt, non autem novis atque repetitis actionibus. Scilicet Deus uno eodemque actu existentiam simul ac durationem creaturarum decrevit.

Attamen id est discriminis inter creationem et conservationem, quòd prior ad existentiam rebus *infundendam* spectat, posterior autem ad eam solùm *retinendam*, et proinde creatio nihil præsupponit ex parte creaturarum nisi meram earum possibilitatem, dum conservatio præsupponit earum existentiam.

PROB. II. *Ex parte creaturarum.*

1° *Ex contingentia creaturarum.* Etenim si creaturæ pares esse possent ad continuandam sibi propriâ virtute existentiam, id postularent vel naturæ suæ vi, vel ratione connexionis quæ foret inter existentiam earum actualem ac futuram. Sed neutrum dici potest. — *Non 1um*; quia creaturarum natura non postulat existentiam, sed est contingens, ac proinde indifferens ad existendum et ad non existendum. Porro contingentia illa seu indifferentia creaturarum ad existendum remanet eadem quovis durationis momento, et tanta est post existentiam semel acceptam quanta ante. — *Non 2um*; quia nulla est necessaria connexio inter existentiam creaturarum actualem ac futuram, inter momentum præsens ac futurum; alioquin duratio creaturarum dici deberet necessaria, Deusque illam ab ipsis jam subtrahere non posset per annihilationem.

Confirmatur quia factum existentia non influit in ejus continuationem, a quâ discrepat omnino; existentia semel data continuatio ejus *succedit* quidem, sed ab eâ non *desluit*, et sicut rei possibilitas existentiam actualem ex se non fert, ita nec rei prima productio vel actualis existentia infert ejus permanentiam.

2° *Ex dependentia creaturarum a Deo.* Inest essentia omnis entis creati, ut a Creatore *immediatè* pendeat. Porro, si entia creata propriâ vi existentiam suam servarent, hæc jam a Deo non penderet, siquidem *independentè* ab Ipso, ac sine ullo Ipsius influxu persisteret. — Ad vivum rem illustrat D. Thomas (1^a, q. 8, a. 1, c), ducta ex aere ad solem comparisonem: Ut aer, quia non ex seipso, sed ex sole lumen habet, tamdiu luminosus est, quamdiu influentiam solis accipit, ac statim concidit in tenebras ac deficit solis activa præsentia, ita creatura omnis, quia non a seipsâ, sed a Deo vim habet existendi, statim in nihilum laberetur, nisi conditoris vis perpetua sustentaret.

126. *Corollarium.* Ex dictis sequitur tantam requiri virtutem ad res in existentia *conservandas*, quantam ad easdem *creandas*, nec magis divinam potentiam declarari productione creaturarum, quàm earum conservatione. Itaque Dei existentia tam evidenter ex creaturarum conservatione, quàm ex earum primâ effectione colligitur.

127. *Obj.* Opera hominum stant sine artificis sui influxu: v. g. stat domus, abscedente ædificatore. Ergo et opera Dei permanere possunt sine positivâ illius conservatione.

R. neg. conseq. ob defectum paritatis. Nam, ut ait S. Thomas « omnis effectus dependet a suâ causâ secundum quòd « est causa ejus. Sed considerandum est quòd aliquod agens « est causa sui effectûs secundum *feri* tantum, et non dicte « rectè secundum *esse* ejus... Ædificator enim est causa domus « tantum ad ejus *feri*, non autem directè tantum ad « *esse* ejus... Sicut igitur *feri* rei non potest remanere, « cessante actione agentis quod est causa ejus secundum « *feri*, ita nec *esse* rei potest remanere, cessante actione « agentis quod est causa effectûs non solum secundum *feri*, « sed etiam secundum *esse*. » (1^a, q. 104, a. 1, c). Porro Deus est causa ipsius *esse* rerum creaturarum, et omnis realitatis quæ ipsius inest.

Sanè quidem variæ partes quibus constat aliqua domus, aptare se coherentè non potuerunt absque ædificatoris operâ; at semel aptatæ, non jam ab eo habent conjunctionis

suæ permanentiam, sed a propriis viribus, gravitatis nempe, attractionis et aliarum id genus, quæ in ipsis a summo duntaxat omnium artifice conservantur.

ARTICULUS II

De consursu divino.

128. Concursus divinus est *actus ille quo Deus efficienter influit in omnes operationes rerum creaturarum.*

129. Porrò concursus *mediatus* et *immediatus* distinguitur. Prior significat Deum *remotè* in actiones creaturarum influere, quatenus illis eas vires largitus est et conservat, unde ipsæ actiones suas eliciunt, quin tamen illas ultra inter agendum efficienter adjuvet. — Posterior præ se fert influxum realem quo Deus ipse agat cum agentibus creaturis, et eos *omnes* effectus producat ceu causa *prima*, quos ipsæ producant ceu causæ *secundæ*.

Rursus, concursus immediatus vel est *physicus* ac *prævius*, vel duntaxat *simultaneus*.

Prior dicitur *prævius*, non quia *temporis*, sed quia *naturæ* prioritate præcedit actioni causæ secundæ quæcum operatur. Scilicet illo influxu Deus *movet et applicat potentiam agentis ad agendum*. — Dicitur etiam *physicus*, non quòd sit materialis, sed quòd immediatè et *directè* influat in actionem agentis secundæ; sicque distinguitur a concursu *moralis*, quo quis alterum ad agendum *incitat suadendo et alliciendo*.

Concursus simultaneus, quem etiam *collateralem* ac *parallelum* dices, est *auxilium quoddam creaturæ oblatum a Deo, ut ipsa eo, si voluerit, utatur ad actionem suam exercendam*; hoc modo, ut exemplo utamur quod affert Molina, duo equi viribus junctis simul currum trahunt.

130. Assertio 1^a: *Non sufficit concursus mediatus, sed immediatus exigitur.*

Probatur contra Durand aliosque paucissimos, qui res creatas propriâ vi et independenter a Dei concursu agere docuerunt. Sed in gratiam concursus immediati eadem ar-

gumenta militant atque in gratiam conservationis positivæ.

1° Ex probatis, ad essentiam entis secundi et creati spectat ut immediatè pendeat ab ente primo et creatore. Ergo, a *pari*, ad essentiam *agentis* secundi spectat ut immediatè pendeat a primo agente. Porrò, si creaturæ ex se solis actiones suas elicerent, Deo in eas efficienter non influente, jam a Deo non penderent quatenus causæ *secundæ*. — Idem argumentum aliâ formâ sic exhibet D. Thomas: « Cum actio... sit ens quoddam..., sequeretur, si actiones... a Deo non sunt, quòd aliquod ens essentiam habens, a Deo non esset; et ita Deus non esset *universalis* causa omnium entium; quod est contra perfectionem primi Entis. » (*In II Sent. dist. 37, q. 2, a. 2, sol.*).

2° Creaturæ suis actibus meliores evadunt, quum agendo ad finem suum obtinendum properent. Atqui repugnat eas ex propriâ vi et independenter a Deo sese meliores efficere quàm a Deo conditæ sint. — *Confirmatur*, quia perfectio quam creaturæ ex actibus suis assequuntur, longè antecellit existentiam nudam a Deo ipsis collatam.

Porrò quod *generatim* dicitur de actibus causarum secundarum, *speciatim* dicendum est de actibus *liberis* creaturarum rationabilium; nisi enim Deus ad eos concurreret efficienter, bonus liberi arbitrii usus, in quo est nobilissima et ultima creaturæ rationalis perfectio, a Deo minimè flueret.

3° Et verò, quidquid movetur, ab alio moveatur oportet, ut probavimus ubi de existentia Dei (n. 18). Atqui moventur creaturæ inter agendum; siquidem ex merâ potestate agendi ad actum transeunt. Ergo a motore quodam immobili moveri debent, quem nonnisi Deum esse jam satis ostensum fuit. — Et sanè, si ex se solis ex potentia agendi ad actum transirent, id sibi largirentur quod non habent, quippe sibi largirentur actum quem non habent, cum ante actum in merâ potentia versentur.

131. Nec *objiciatur*, posito immediato Dei concursu ad creaturarum operationes, earundem operationem extenuari. Non enim extenuatur, sed tantum necessario roboratur auxilio. Deus nempe ad actiones agentium secundorum non

concurrit nisi ut causa *prima*; et proinde, ut monet D. Thomas, « propter hoc non superfluit operatio secundorum « agentium. » — Quamobrem, potentiæ causarum secundarum jure dicuntur actuosæ potentiæ, non quòd per se solas pares sunt ad agendum, sed quòd agunt reipsa; quin etiam *in ordine suo sunt completæ*, tametsi auxilium divini concursus exigant.

134. Assertio 2^a : *Non videtur satis esse concursus exclusivè simultaneus, ac proinde requiritur concursus prævius, sive præmotio physica (1).*

Hanc sententiam tenent D. Augustinus, D. Thomas (2),

(1) Cf. Bossuet : *De libero arbitrio*; P. Monsabrè, Confér. de N.-D., carême 1876, 23° conf.

(2) Recentes quidam volunt mentem D. Thomæ, eâ in quæstione, aut præmotiioni adversam esse, aut saltem dubiam. Sed falluntur opinione, ut non uno et altero, sed sexcentis textibus ostendi potest.

Et sanè quidem, in molinistarum systemate, Deus *cooperatur* ad actiones nostras, non autem voluntatem nostram *movet* aut *applicat* ad agendum. Porro, Angelico docente, Deus *omnes* creaturas, in primis voluntatem humanam, movet, *efficaciter* movet, *applicat* ad agendum, et actiones ejus *totaliter*, non autem *partialiter*, ut molinistæ volunt, efficit, quatenus agens primum. « Motio moventis *præcedit* motum mobilis ratione et causâ. » (*Cont. Gent.*, III, 149). — « Deus est causa actionis *cujuslibet*, in quantum dat virtutem agendi, et in quantum conservat eam, et in quantum *applicat* actioni. » (*Qq. disp. de Pot.*, q. III, a. 7.) — « Deus non solum dat formas rebus, sed etiam conservat eas in esse, et *applicat* eas ad agendum, *sicut etiam artifex applicat securim ad scindendum.* » (1^a, q. 105, a. 5. ad 3 et c.) — « Quantumcumque natura aliqua corporalis vel spiritualis ponatur perfecta, non potest in actum suum procedere, nisi *moveatur* a Deo. » (1^a 2^a, q. 109, a. 1.) — « Sub Deo, qui est primus intellectus et volens, ordinantur omnes intellectus et voluntates, sicut *instrumenta* sub principali agente. » (*Cont. Gent.*, III, 147, et IV, 41). « Oportet quòd Deus comparetur ad omnia sicut movens ad motum, et activum ad id quod est in potentiâ, » (*Cont. Gent.*, III, 100.) — « *Efficacior* est impressio divinæ motionis in substantiis intellectualibus, quam in substantiis aliis naturalibus » (*Ibid.*, c. 95.) — « Non sic idem effectus causæ naturali et divinæ virtuti attribuitur, quasi partim a Deo et partim a naturali agente fiat, sed *totus* ab utroque, secundum alium modum, sicut idem effectus totus attribuitur instrumento, et principali agenti etiam totus. » (*Cont. Gent.*, III, 70.) — Porro nil aliud sibi volunt præmotiioni defensores. — Præterea (et hoc summi quidem momenti videbitur) D. Thomas, in explicandâ hominis libertate, sub motione Dei, nunquam affert solutionem molinistam, etsi admodum facilem, sed ipsammet concursus physici responsionem.

scholastici plurimi, necnon multi philosophi ac theologi recentes, inter quos Bellarminus et Bossuetius; negant autem Molina et Suarez cum aliis recentioribus.

1° Omnis creaturarum, etiam liberarum activitas subordinari debet influxui causæ primæ ab eâque pendere. Nam sicut omne ens secundum pendet ab Ente primo secundum *totam* suam *entitatem*, ita agens secundum pendere debet a primo agente secundum *totam* suam *activitatem*. Porro id fieri nequit, nisi stante præmotiione physica. Quippe, admissio concursu duntaxat simultaneo, voluntas humana ex se solâ sese determinat ad acceptandum vel non acceptandum concursum Dei; proinque determinatio illa *tota* exeritur a creaturâ, non pendet a Deo, qui non jam efficienter influit in *omnes* et *singulas* operationes creaturarum.

Confirmatur, quia jam Deus non regit aut subjicit sibi nostram voluntatem, nisi forte in casibus extraordinariis.

2° Nihil transit ex potentiâ ad actum, nisi per ens aliquod jam in actu, sive nulla res sine locupletioris causæ auxilio largiri sibi potest id quo ditior fit in realitate. Porro humana voluntas, ubi ad agendum se determinat, ex potentiâ ad actum transit. Si ergo, ut aiunt concursus merè simultanei fautores, ipsa *propria* vi se determinet ad acceptandum aut recusandum concursum Dei, quin Deus eam moveat ad istam determinationem, jam ex seipsâ de potentiâ in actum transit, sibi que largitur id quo ditior fit in realitate, sine locupletioris causæ auxilio (1).

3° Actio causæ primæ non potest admitti *ex se indeterminata*, ab actione causæ secundæ *determinanda*. Porro talis actio Dei admittitur in concursu merè simultaneo; nam tunc

(1) Quidam molinistæ recentes concedunt voluntatem humanam a Deo præmoveri *ad bonum in genere*, sed asserunt eam, vi hujus motionis generalis, seipsam determinare ad bona *particularia*, seu ad varios actus *particulares*, sine ullâ alterâ Dei motione. At verò varii actus particulares præ se ferunt entitatem realem ac novam, quæ minimè continetur in motione generali ad bonum; includunt quoque transitum ex potentiâ ad actum, quia voluntas, etiam in actu quoad bonum in genere, est in potentiâ relativè ad bona particularia, nec ad ea se quit determinare, nisi ope actus *novi*, ad quem a Deo moveatur, ut fert thesis.

Dei concursus, licet forte determinatus quoad *speciem*, tamen est indeterminatus quoad *exercitium* actûs, cum causa determinans actionis non sit nisi creatura libera, quæ pro suo libitu concursum Dei oblatum accipit, vel rejicit, ac proinde movet et determinat ad actum, nedum ab eo moveatur.

4° Accedit auctoritas catechismi concilii Tridentini dicentis : « Non solum Deus universa quæ sunt providentiâ suâ tuetur atque administrat, verum etiam quæ moventur et agunt aliquid, intimâ virtute ad motum atque operationem ita *impellit*, ut, quamvis causarum secundarum efficientiam *non impediât*, *præveniat* tamen, cum ejus occultissima vis ad intima pertineat, et quemadmodum Sapiens testatur (VIII, 1) attingat a fine usque ad finem fortiter et omnia disponat suaviter. » (Pars 1^a, in 1° art. symboli, n. 24.)

135. *Obj.* 1° Stante præmotione physicâ, pessumdatur hominis libertas, quum is semper sequatur præviam Dei motionem, naturâ suâ efficacem.

R. *nego assertum*; nam licet *certò* et *infallibiliter*, non tamen *necessariò* voluntas hominis a Deo præmoveretur. Porrò, quoniam homo est causa *secunda*, ad ejus libertatem non spectat ut nullo modo a causâ primâ moveatur, dummodo seipsum etiam moveat, nullamque vim aut necessitatem patiat. Jam verò ita se res habet. « Deus enim, ut profundè disputat Doctor Angelicus, est prima causa movens et *naturales* causas et *voluntarias*. Et sicut naturalibus causis, movendo eas, non aufert quin actus earum sint *naturales*, ita movendo causas voluntarias, non aufert quin actiones earum sint *voluntariæ*, sed *potius hoc in eis facit; operatur enim in unoquoque secundum ejus proprietatem.* » (1^a, q. 83, a. 1, ad 3).

Et propterea, « ex causis necessariis, per motionem divi- nam sequuntur effectus ex necessitate : ex causis autem contingentibus sequuntur effectus contingentes. Nam voluntas divina non solum se extendit ut aliquid fiat per rem quam movet, sed ut etiam eo modo fiat quo congruit

« naturæ ipsius. Et ideo, magis repugnaret divinæ motioni, si voluntas ex necessitate moveretur, quod suæ naturæ non competit, quàm si moveretur liberè, prout competit suæ naturæ. » (1^a 2^æ, q. 10, a. 4, c. et ad 1). Cf. Bossuet, *De liber. arbitr.*, c. 8.

136. *Obj.* 2° Si Deus homines ad singulos actus præmoveret, ergo habendus est auctor peccati.

R. *Nego assertum*; siquidem in actu malo duo sunt distinguenda, nimirum id quod habet *entitatis et perfectionis*, et id quod habet *defectûs et obliquitatis*. Jam Deus concurrat ad actus hominis malos, quatenus entitatem ac perfectionem habent, non autem quatenus afficiuntur malitiâ. Sub eo respectu, actus mali sunt merè *deficientes*, ac proinde oriri haud possunt a principio indeficiente, quale est Deus; ab homine autem oriuntur, *mediatè* quidem ab ejus imaginatione et appetitu sensitivo, *immediatè* verò ab ejus ratione et voluntate. (Cf. S. Th., 1^a 2^æ, q. 75, a. 2).

Illud autem satis est ut a Deo removeri debeat omnis *cooperatio* ad peccatum. Nam, docente D. Thomâ, ille dicitur ad malum cooperari, qui inclinatur ad actionem malam, sub eo respectu quo mala est. Sed non ita concurrat Deus ad actionem hominis malam, « quamvis actionis illius causa sit, in quâ malum consistit, secundum quod influit agenti *esse, posse et agere*, et quidquid *perfectionis* in agendo est. » (In II *Sent.*, dist. 37, q. 2, a. 2, ad 2, et 1^a 2^æ, q. 79, a. 2).

Cæterum, advertere præstat eandem difficultatem fautoribus concursûs simultanei solvendam incumbere; nam et in eorum sententiâ, Deus ad actiones malas *immediatè* concurrat, nec refert sit concursus ejus simultaneus aut prævius.

ARTICULUS III

De providentiâ divinâ.

137. Providentia est *actus Dei quo universarum et singularum rerum ordinem ab æterno certâ prævisione decernit, et in tempore exequitur*. Quare Providentia universalis est quoad